

Одрехівський Р.В., кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри дизайну

Національний лісотехнічний університет України, м. Львів

ДАВНІ ХРИСТИЯНСЬКІ СИМВОЛІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ У ДЕКОРАТИВНІЙ РІЗЬБІ ІНТЕР'ЄРІВ ЦЕРКОВ В ГАЛИЧИНІ

Анотація. У статті на основі обмежених інтер'єрів церков досліджено значення малоопрацьованих у науковій літературі давніх християнських символічних елементів у декоративній різьбі інтер'єрів церков в Галичині. Опрацьовано питання генезису деяких давніх християнських символічних елементів.

Ключові слова: символічні елементи, емблематика, декоративна різьба.

Аннотация. Одрехивский Р. В. «Древние христианские символические элементы в декоративной резьбе интерьеров церквей в Галичине». В статье на основании исследованных интерьеров церквей исследовано значение малоизученных в научной литературе древних христианских символических элементов в декоративной резьбе интерьеров церквей в Галичине. Изучен вопрос генезиса некоторых древних христианских символических элементов.

Ключевые слова: символические элементы, эмблематика, декоративная резьба.

Annotation. Odrakhivsky R. V. "Ancient Christians symbolic elements in the decorative carvings of interiors of church in Galicia". The article presents, on the basis of analyzed church interiors, the results of studies of understudied ancient Christian symbolic elements in the decorative carvings of church interiors in Galicia, that were neglected in scientific literature. The question of the origin of some ancient Christians symbolic elements have been studied.

Key words: symbolic elements, emblems, decorative carvings.

Постановка проблеми. Сьогодні щораз актуальнішими стають проблеми нашого духовного відродження. Багато із них ще донедавна були у силу тих чи інших причин на маргіненісі наукових досліджень, зокрема у роки тоталітарного режиму. На сьогодні тема символічних елементів у сакральному мистецтві залишається малоопрацьованою.

У наш час широко ведеться будівництво нових та реставрація старих храмів. Виникає проблема грамотного вирішення оздоблення інтер'єру кожної церкви. Таким чином тематика правильної подачі та трактування стародавніх християнських символів – важливе питання наукових досліджень сьогодення.

Робота виконана згідно науково – дослідної тематики кафедри дизайну Національного лісотехнічного університету України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Літератури за нашою тематикою виявилось обмаль. Ще на зорі сьогоднішньої епохи національного відродження професор Львівської Національної академії мистецтв Д. Кривавич підняв низку проблем у дослідженні даного питання у статті „Орнаментальне оформлення саркофага Ярослава Мудрого” [1]. Важливий матеріал містить, особливо, щодо тлумачення символіки деяких релігійних зображень періоду раннього християнства у катакомбах конспект лекцій Я. Креховецького „Богослов'я та духовність ікони” [2]. Серед інших питань, розглянуто деякі християнські символічні елементи у праці М. Станкевича «Українське художнє дерево XVI – XX ст.» [3].

Значну прогалину в ділянці дослідження українського орнаменту заповнила монографія М Селівачова „Лексикон української орнаментики” [4], матеріали якої становлять інтерес і для дослідників сакральної різьби. Автор проробив роботу із дослідження історії, типології та низки інших питань народної орнаментики українців. Окремі питання тлумачення давніх християнських символічних елементів у декоративній різьбі інтер'єрів церков у Галичині піднімаються і у монографії Р. Одрехівського „Сакральна різьба по дереву в Галичині XIX – першої половини XX століть” [5].

Автором цієї праці у фахових виданнях України [6, 7, 8] було опубліковано декілька статей із питання дослідження символів Пресвятої Євхаристії.

Вищезгадані дослідники торкалися теми давніх християнських символічних елементів у декоративній різьбі лише принагідно. Більш детальніше опрацьовані питання символів Пресвятої Євхаристії. Однак дослідження давніх символічних християнських елементів потребує більш ширшого опрацювання.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є провести дослідження із більш детальним аналізом давніх християнських символічних елементів у декоративній різьбі інтер'єрів церков у Галичині. Під поняттям «давні християнські символічні елементи» розуміємо неантропоморфні зображення, які застосовувались як символічні у християнському культі перед часами легалізації християнського культу у Римській імперії, тобто до 313 р. Такі елементи

Надійшла до редакції 17.05.2010

Рис. 1. Тетрапод із церкви Успення Пресвятої Богородиці з м. Борислава (Мразниця) Львівської області

Рис. 2. Ручний хрест із церкви Благовіщення із с. Гребенів Сколівського району Львівської області

застосовувались і пізніше. Традиція їх використання дійшла і до наших часів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Християнські символічні елементи пройшли певну еволюцію розвитку від часів зародження християнства. На ранньому етапі свого існування християни, ховаючись від переслідувань, користувалися таємними знаками, яких «погани не розуміли» [9]. Були деякі символічні, приховані хрести (якір, орнамент з хрестом, хрестик на евхаристійних хлібцях) [10]. Такі символічні знаки з новою силою відродились у сакральній різьбі XIX – поч. XX ст. Наприклад, зображення якоря і лаврового вінка на бічній стінці тетраподів чи престолів низки храмів (тетрапод – церква Успення Пресвятої Богородиці з Борислава (Мразниця) Львівської області (рис. 1).

На межі XIX та XX ст. зображення якоря [11] та лаврового вінка широко зустрічаються також у нацивтарній меморіальній різьбі у багатьох місцях Галичини. Таким чином, приховані християнські символи з катакомбних часів відтворювались і на межі XIX і XX століть.

Однак після 313 р. н. е., тобто офіційного визнання християнства у Римській імперії, потреба у цьому зникла [12] і християнство почало користуватись уже відкритими зображеннями, не прихованими – рибою, ягням, чи іншим, а образом Христа як Богочоловіка [13], а також зображенням Розп'яття, яке до IV ст. не зустрічалося [14]. В IV ст. уже з'явилися, окрім фресок, статуї та рельєфні різьблені твори із зображенням Христа – Доброго Пастиря [15].

Незважаючи на побутування з того часу історії справжніх іконографічних зображень (Ісуса Христа та ін.), до XIX – початку XX ст. дожила і традиція символічних зображень, наприклад, рельєфне

зображення ягняти на підставці кіоту з церкви Благовіщення із 1886 р. зі Стрия на Ланах Львівської обл. Зображення ягняти сягає давніх часів. Пояснення можемо знайти в Євангелії від Івана: “Наступного дня Іван бачить Ісуса, що до нього йде, та й каже: “Оце Агнець Божий, що на Себе гріх світу бере!” [16]. На Заході символіка зображення ягнят, на відміну від Сходу, збереглась до Раннього Середньовіччя, а меншою мірою до сьогодні у вилицодньому Ягнятї [17]. Однак, як бачимо, в інтер'єрі стрийського храму ця символіка побутує й у східній церкві у XX ст. Серед символічних зображень були поширені риба як символ Христа, інколи пов'язана з кошиком чи келихом вина [18]. Зображення риби в історії орнаментики зустрічаємо ще у дохристиянські часи [19]. В українському фольклорі шанують міфічну рибу, яка була «спервовіку». Вона все бачила, все знає, що є і буде. Вона ще й має стати свідком кінця світу [20]. Риба в народному мистецтві виступає також символом мовчазності, як наслідку пригнічення чи тихої вірності [21]. Власне це вповні відповідає потребі в такому прихованому символі у перші століття християнства. Символ риби був поширений в українському сакральному різьбярстві і в часи Київської Русі [22]. Зустрічається цей мотив і в оформленні саркофага Ярослава Мудрого. Дослідники припускають, що мармурова заготовка саркофага може бути виготовлена десь у кар'єрі, після чого була доставлена у Херсонес, а після доставки до Києва опрацьовувалася на місці [23], адже на Русі мармур не добували. Як твердить Д. Крвавич, зображення на саркофазі Ярослава Мудрого риб, що припали ротами до центра Хреста – це ідеограма Св. Духа – третьої особи Св. Трійці, а отже, теж є алегорією хрещення, яка в християнстві пов'язується з ідеєю Св. Духа, що в період поширення християнства на Русі була дуже

актуальною [24]. Дослідник вважає, що введення в декор саркофага Ярослава мудрого таких мотивів, як риба та деяких інших, було зумовлене тим, що в той час у декоративному мистецтві Візантії, особливо, у різьбі, відбувся поворот до емблематики часів раннього християнства [25].

Згодом, у наступних століттях, символ риби в українському мистецтві не був таким поширеним. Зате зустрічаємо, як ідеограма Св. Духа мотив голуба, який витіснив мотив риби у цьому значенні. В різьбі найбільш виразно мотив голуба прослідковується в композиціях, які виконані як декор ручних хрестів. Тут він застосований у більш оповідному стилі – не так емблемно і символічно, як зображення риби у давньоруському мистецтві. Голуб, як символ Святого Духа, зображений над сценою хрещення Ісуса Христа. Цей сюжет зображався у сцені хрещення впродовж століть на середохресті реверсного боку ручних хрестів. Наприклад, як у декорі хреста з музею землі Пермської з 1678 року. Широко застосовувався і мотив із зображенням голуба і в декорі хрестів другої половини XIX – початку XX століть, як у декорі хреста із церкви Благовіщення із с. Гребенів Сколівського району Львівської області (рис. 2) – над сценою хрещення Ісуса Христа, та у декорі хреста з Маняви – над зображенням Богородиці з Ісусом [26].

Висновки. Символічні елементи супроводжували давніх християн із початку виникнення християнського культу. Однак, з бігом часу, деякі символічні елементи почали зображатись лише як декоративні елементи. Виникає проблема відродження тлумачення їхнього символічного, а не лише декоративного значення. Тому у майбутньому варто більш детально опрацювати, власне, символічне значення давніх християнських символічних елементів у декоративній різьбі інтер'єрів церков у Галичині.

Література:

1. Кривач Д. П. Орнаментальне оформлення саркофага Ярослава Мудрого // Вісник Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва. — Львів, 1990. — С. 17–23.
2. Креховецький Я. Богослов'я та духовність ікони. — Львів: Свічачо, 2000. — 151 с.
3. Станкевич М. Українське художнє дерево XVI – XX ст. — Львів, Інститут народознавства НАН України, 2002. — 479 с., іл.
4. Селівачов М. Лексикон української орнаментики. — К.: Редакція вісника “Ант”. — 2005. — С. 399.
5. Одрехівський Р. Сакральна різьба по дереву в Галичині XIX – першої половини XX століть. (Історія та художні особливості.). — Львів: Афіша, 2006. — 288с., іл.
6. Одрехівський Р. Зображення символів Пресвятої Євхаристії у різьбленому декорі царських врат в іконостасах церков у Галичині // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. — 2005. — № 1. — С. 181–186.
7. Одрехівський Р. Зображення винограду у декоративній різьбі царських врат з Галичини // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. — 2005. — №7. — С. 17–22.
8. Одрехівський Р. Мотив винограду у декоративній різьбі в інтер'єрах церков у Галичині // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Випуск 13. Серія «Мистецтвознавство». — 2005. — С. 85–90.
9. Креховецький Я. Цитована праця. — С. 35.
10. Там само — С. 39.
11. Якір — це прихований хрест Христовий як символ стійкості у вірі (човен — церква) із катакомбних часів християнства — див. Креховецький Я. Цитована праця. — С. 28.
12. Креховецький Я. Цитована праця. — С. 45.
13. Там само. — С. 39
14. Там само.
15. Там само. — С. 45.
16. Ів. 1.29.
17. Креховецький Я. Цитована праця. — С. 39.
18. Там само.
19. Маркович П. Українські писанки Східної Словаччини // Науковий збірник музею української культури в Свиднику. — Число 6, частина 2. — Пряшів, 1972. — С. 67.
20. 100 найвідоміших образів української міфології. — К.: Орфей, 2002. — С. 238.
21. Маркович П. Українські писанки... — С. 68.
22. Див. різьблений декор шиферних плит у інтер'єрі собору св. Софії у Києві (XI ст.).
23. Кривач Д. Орнаментальне оформлення саркофага Ярослава Мудрого // Вісник Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва. — Львів, 1990. — С. 19.
24. Там само. — С. 22.
25. Там само. — С. 19.
26. Ілюстрацію із зображенням цього хреста див. — Одрехівський Р. Сакральна різьба по дереву в Галичині XIX – першої половини XX століть... — С. 221.